Universiteit Leiden
The Netherlands

Opvattingen over aids in Theatre for Development: aidsvoorlichting in Noord Tanzania

Huijgen, M.J.E.

Citation

Huijgen, M. J. E. (2024, December 12). *Opvattingen over aids in Theatre for Development: aidsvoorlichting in Noord Tanzania*. *LOT dissertation series*. LOT, Amsterdam. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/4172168

Version:	Publisher's Version
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/4172168

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Opvattingen over aids in Theatre for Development

AIDSVOORLICHTING IN NOORD TANZANIA

Published by
LOT
Binnengasthuisstraat 9
1012 ZA Amsterdam
The Netherlands

phone: +31 20 525 2461
e-mail: lot@uva.nl
http://www.lotschool.nl

Cover illustration: *Toneelstuk in de plaats Nambaza waarin bewoners getest worden op aids.* Gefotografeerd door Jeroen Tumaini Huijgen op 22 juli 2008.

ISBN: 978-94-6093-468-1
DOI: https://dx.medra.org/10.48273/LOT0683
NUR: 616

Opvattingen over aids in Theatre for Development: Aids voorlichting in Noord Tanzania

Proefschrift

ter verkrijging van

de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,

op gezag van rector magnificus prof.dr.ir. H. Bijl

volgens besluit van het college voor promoties

te verdedigen op donderdag 12 december 2024

klokke 13:00 uur

door

Maria Julia Elisabeth Huijgen-Koolen

Geboren te Geleen
in 1951

Promotores: Prof.dr. Maarten Mous
Prof.dr. Daniela Merolla

Promotiecommissie:
Prof.dr. Felix Ameka
Prof.dr. Mirjam de Bruijn
Dr. Lettie Dorst
Prof.dr. Fons Maes, Tilburg University
Prof.dr. Clarissa Vierke, Universität Bayreuth

Voor Bart (Bahati) die Tanzania en zijn bewoners een warm hart toedroeg.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave v
Dankwoord xiii
Afkortingen en verklarende woordenlijst xv
Voorwoord xvii
1 Introductie 1
1.1 Indeling van het boek 2
1.2 Het onderzoeksgebied 3
1.3 Aids in Oost-Afrika en Tanzania 7
1.4 Aids op het Mwibara Schiereiland 10
1.5 Gezondheidszorg op het Mwibara Schiereiland. 13
1.6 Aidsvoorlichting in Afrika en in Tanzania, Theatre for Development 15
1.7 Onderzoeksvragen 16
1.8 Theoretische oriëntatie 17
1.9 Project KIUKAKI 22
1.10 Data en Analyse 23
1.11 Parallellen tussen hiv/aids en COVID-19 25
2 De voorstelling van de theatergroep 31
2.1 Theatergroep KIUKAKI 31
2.2 Beschrijving van een uitvoeringsdag 34
Nyimbo, de liederen 36
Ngonjera, toneel in dichtvorm 37
Utenzi gedichten 38
Rapu, rapliederen 38
Shairi, gedicht 40
Tamthilia, toneelstuk 41
Nyimbo, liederen 43

Maoni na maswali, meningen en vragen, de post-performance discussie 44
2.3 De genres in de uitvoeringen van KIUKAKI 45
Nyimbo — liederen, als literair genre 45
Utenzi- gedichten als literair genre 46
Shairi- gedichten als literair genre 47
Ngonjera-toneelstuk als literair genre 48
Rapliederen als literair genre 49
Tamthilia- toneelstuk als literair genre 53
Samenvatting 57
3. De boodschappen in de verschillende genres 59
3.1 Critical Discourse Analysis (CDA) en de teksten van de uitvoeringen 59
3.2 Nyimbo, de liederen (appendix 2) 60
Taalgebruik, woorden en hun context. 60
Uitingen over aids. 60
Genderrelaties. 62
Strategieën. 63
3.3 Utenzi-gedichten (appendix 3) 65
Taalgebruik, woorden en hun context 65
Uitingen over aids 67
Genderrelaties 67
Strategieën 68
3.4 Shairi- gedichten (appendix 4) 68
Taalgebruik, woorden en hun context 69
Uitingen over aids 69
Genderrelaties 70
Strategieën 70
3.5 Ngonjera- toneelstuk, poëtisch duel (appendix 5) 71
Taalgebruik, woorden en hun context 71

Uitingen over aids 72
Genderrelaties 72
Strategieën 73
3.6 Rapliederen (appendix 6) 73
Taalgebruik, woorden en hun context 73
Uitingen over aids 75
Genderrelaties 75
Strategieën 76
3.7 Tamthilia-toneelstukken 78
Taalgebruik, woorden en hun context 78
Genderrelaties 78
Strategieën 79
3.8 Vergelijking van de genres 80
Uitingen over aids 83
Samenvatting 83
4. Metaforische benamingen voor aids 87
4.1 Introductie 87
4.2. Metaforen 88
Metaforen en hun functies 88
Het gebruik van metaforen in het Swahili en metaforen over aids 91
Theoretisch kader voor de analyse van de metafoor 93
4.3 De metaforische benaming Mgeni 99
Mgeni ni kuku mweupe 99
Het woord Mgeni 102
De metaforische benaming Mgeni 103
Functie van de metafoor Mgeni 107
4.4 De metaforische benaming Nyambizi 108
De betekenis van Nyambizi op het Mwibara Schiereiland 111
Functie van de metafoor Nyambizi 115

4.5 De metaforische benaming Juliana 116
Conceptuele opvattingen in de metafoor 118
Functie van de metafoor 119
4.6 De metaforische benamingen Adui, Gaidi, Jambazi 119
Adui, gaidi en jambazi in de teksten 120
Adui 120
Gaidi 121
Jambazi 121
4.7 De metaforische benamingen Umeme en Miwaya 123
4.8 Conclusie: van Mgeni naar Ukimwi 125
Veranderingen in metaforische benamingen 128
4.9 Metaforen bij Covid-19 130
5. De post-performance discussie 133
5.1 Het verloop van de post-performance discussie. 133
5.2 De vragen 134
Betekenis van woorden en begrippen 136
Herkomst van aids 137
Symptomen van aids 138
Verloop en behandeling van de ziekte 140
Herkenbaarheid 142
Risico’s om aids op te lopen 143
Hoe verloopt besmetting 144
Besmetting moeder-kind 146
Virus 147
Preventie en het gebruik van condooms 148
Testen 149
Middelbare scholieren 150
Politieke en sociale situaties 151
Vragen van de performers 152
Welke vragen komen niet aan de orde? 154

5.3. Wat zijn verbanden tussen vragen en de performance? 155
5.4. Ontwikkeling van vragen in verloop van de tijd 157
5.5. Proces van kennisverwerving 157
Samenvatting 159
6. Conclusie 161
6.1 De onderzoeksvragen 161
Sub-vraag 1. Opvattingen, verspreiding en behandeling 162
Sub-vraag 2. Vragen van de bevolking over aids 163
Sub-vraag 3. Welke boodschappen worden overgebracht, op welke wijze en door wie? 164
Sub-vraag 4. Mogelijke weerstanden om gedrag te veranderen. 165
Sub-vraag 5.Verandert er iets aan de aidsdiscourse door de performance groep? Zo ja wat zijn de effecten? 166
6.2 Veranderingen 167
6.3 Theoretische reflectie op TfD 168
6.4 Beperkingen en suggesties voor verder onderzoek 170
6.4 Belangrijkste conclusie 171
Geraadpleegde literatuur 173
Documentaires 183
Muziek 183
Websites 184
Appendices 185
Appendix 1: Overzicht gebruikte teksten tijdens de performance 185
A. Liederen (nymbo) 185
B. Utenzi 185
C. Shairi 185
D. Ngonjera 186
E. Rap 186
Appendix 2: *Nyimbo,* liederen 186

Lied 1 186
Lied 2 189
Lied 3 192
Lied 4. 194
Lied 5 196
Lied 6 198
Lied 7 200
Lied 8 203
Lied 9 205
Lied 10..... 207
Lied 11..... 210
Lied 12..... 212
Appendix 3 Utenzi 214
Utenzi 1 214
Utenzi 2 217
Utenzi 3 219
Utenzi 4 222
Appendix 4 Shairi 224
Shairi 1 224
Shairi 2 227
Shairi 3 231
Shairi 4 234
Shairi 5 237
Appendix 5 Ngonjera 240
Ngonjera 1 Saa Nane 240
Ngonjera 2 Mama na Familia 243
Ngonjera 3 Janga hili la Ukimwi De ramp die aids is 246
Ngonjera 4 Kwa Heshima..... 251
Appendix 6 *Rapu*, Rap-liederen 253
Rap 1. 253

Rap 2. 256
Rap 3 258
Rap 4 261
Rap 5. 263
Rap 6 266
Rap 7 269
Rap 8 275
Rap 9 277
Rap 10 280
Rap 11 282
Nawoord 287
Summary 295
Samenvatting 301
Curriculum vitae 307
Foto's 309
Koor, Nambaza 309
Shairi-gedicht, 19-07-2007 309
Rap lied, 03-07-2008 310
Ngonjera- toneel, 04-03-2008 310
Toneel met patiënt, 03-07-2008 311
Toneel met lokale dokter, 10-03-2008 311
Utenzi-gedicht, 06-12-2007 312

Dankwoord

Graag wil ik een aantal mensen bedanken, die voor mij de afronding van het proefschrift mogelijk hebben gemaakt.

Allereerst de promotoren Prof.dr. Maarten Mous en Prof.dr. Daniela Merolla. Ik ben dankbaar voor jullie niet aflatende steun gedurende vele jaren. Jullie stonden altijd klaar om met mij te sparren en positief kritische reflectie te geven. Jullie suggesties vanuit jullie eigen expertise waren aanvullend en hebben mij geïnspireerd. Ik ben jullie beiden zeer erkentelijk dat jullie mij gemotiveerd hebben het proefschrift alsnog af te maken.

Dank aan de leden van de theatergroep KIUKAKI die zo enthousiast waren, hun teksten met me deelden en altijd open stonden voor mijn vele vragen. Asante sana.

Ik dank iedereen die belangstelling voor mijn onderzoek heeft getoond en degenen die meegelezen hebben.

Mijn zonen, Bart (†), Jeroen en Bram en hun partners, Rozemijn, Ellen en Eudécia dank ik voor hun belangstelling, maar vooral voor het feit dat ze het niet vreemd vonden dat hun (schoon)moeder nog zo nodig een proefschrift wilde schrijven.

Jeroen, ik bedank je voor het eindeloze geduld waarmee je de foto's en video's maakte en ordende. Je nuchter commentaar op mijn vragen tijdens het onderzoek waardeerde ik. Je was een fijne reisgezel al die keren.

De organisatie HIVOS dank ik dat ze drie jaar lang aan de theatergroep KIUKAKI subsidie heeft gegeven. De leden van de theatergroep hebben hierdoor de dialoog met hun buurtgenoten over aids kunnen aangaan.

Tenslotte Ton, mijn echtgenoot, je bleef me aanmoedigen het proefschrift te schrijven ook in moeilijke tijden. Je gaf me medische informatie bij de vele vragen die ik had bij het schrijven. Ik ben uiteraard verantwoordelijk voor de vertaling van je uitleg. Dank dat je dit manuscript zorgvuldig hebt gelezen.

Afkortingen en verklarende woordenlijst

AIDS	Acquired Immunodeficiency Syndrome
AMREF	African Medical Research Foundation
ARVs	Antiretrovirale geneesmiddelen
BT	Conceptual Blending Theory
CDA	Critical Discourse Analysis
CD - 4	CD - 4 cellen zijn een gedeelte van de witte bloedcellen die door hiv gebruikt worden worden vernietigd. Hoe lager het aantal CD-4 cellen hoe lager de weerstand van het lichaam
CMT	Conceptual Metaphor Theory
COVID-19	Coronavirus disease, 19 verwijst naar 2019
CRS	Catholic Relief Services
DDH	District Designated Hospital
HIV	Humaan Immunodeficiëntie Virus
HIVOS	Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking
KIUKAKI	Kikundi Uhamasisha Kanda ya Kibara
LyM	Lugha ya Mitaani,(English: Street Language)
MCH	Maternal and Child Health
MY	Maana yake, (English: Its Meaning)
NGO	Niet-Gouvernementele Organisatie
SD	Source Domain
SS	Standard Swahili
SE	Standard English
TD	Target Domain
TfD	Theatre for Development
UKIMWI	Ukosefu wa Kinga Mwilini
UNAIDS	The joint United Nations Programme on HIV/AIDS
WHO	World Health Organisation

Voorwoord

Hoe is deze studie tot stand gekomen?

In 1980, 1981 en 1982 woonde ik met mijn gezin in Kibara, Tanzania, bij het ziekenhuis. Mijn man, arts, en ik, psychotherapeut, werden regelmatig uitgenodigd door ziekenhuismedewerkers om voorlichtingsbijeenkomsten bij te wonen. Het betrof in het begin gezondheidsvoorlichting op het gebied van moeder en kind zorg (MCH), waarbij naast medische zorg, voorlichting over voeding gegeven werd. Gedurende ons driejarig verblijf in Kibara deed zich driemaal een ernstige choleraepidemie voor in de omgeving, en het hele Mwibara Schiereiland, ging in quarantaine. Dit betekende dat er op het schiereiland geen vrij verkeer meer mogelijk was. Wegversperringen hielden doorgaand verkeer tegen en men mocht alleen doorreizen met een permissie van de overheid. Er mocht geen samenscholing zijn, waardoor er ook geen handel gedreven kon worden. Markten en visafslagplaatsen werden gesloten. Terwijl het ziekenhuis vol lag met doodzieke patiënten werd er voorlichting gegeven over deze ziekte aan familieleden en bewoners in de naburige dorpen. Er werd veel nadruk gelegd op hygiënische maatregelen om verdere verspreiding te voorkomen. Gezondheidsmedewerkers uit het ziekenhuis spraken in witte jas de bevolking toe, terwijl even verder op in een grote modderpoel kinderen speelden, koeien en honden verkoeling zochten en er zelfs drinkwater uit gehaald werd. De voorlichting was top-down, de gezondheidsvoorlichters vertelden de mensen wat ze moesten doen en de mening van patiënten werd niet gevraagd. Tijdens persoonlijke gesprekken met kennissen uit de omgeving, bleek dat zij over de oorzaak van ziekten een andere perceptie hadden dan ik. Daar waar ik een biomedische verklaring had, ervoeren zij de hand en inmenging van bovennatuurlijke krachten. Het contrast tussen de verschillende opvattingen en het feit dat er bij de voorlichting veelal van een medisch-biologisch model werd uitgegaan zonder de opvattingen van de bevolking zelf te exploreren, maakte voor mij duidelijk dat de boodschap zijn doel niet bereikte.

Tijdens mijn bezoeken aan het ziekenhuis in Kibara in 2005 en 2006 nodigde de aidscoördinator [1] van de NGO Catholic Relief Services (CRS) [2] me een aantal keren uit om hem te vergezellen bij zijn werkbezoeken. We bezochten aidspatiënten en hun familie en zij vertelden mij uitgebreid hoe ze

---

[1] Wijlen Dr. Kombe

[2] De NGO Catholic Relief Services verleende in die periode ondersteuning aan aidspatiënten en hun familie door hen te bezoeken en soms van voedsel te voorzien. De CRS organiseerde voorlichtingsbijeenkomsten gegeven door vrijwilligers onder de lokale bevolking.

de ziekte ervoeren. Ze vertelden over hun angst voor besmetting, over hun vragen over het ontstaan van de ziekte, uitten hun verbazing over het verloop ervan, vertelden over het uiteenvallen van families en hoe de ziekte geheim gehouden werd. De gezondheidsvoorlichtingen waren georganiseerd door vrijwilligers van de CRS en naast uitleg over aids werden hier en daar discussiegroepen voor bewoners gevormd.

Als psycholoog ben ik geïnteresseerd in hoe mensen denken, voelen en handelen. Het intrigeert mij hoe de bevolking de epidemie beleeft, welke opvattingen en angsten ze hebben en welke coping mechanismen ze hebben om met verdriet en verlies om te gaan. Als partner van een (tropen)arts en door mijn driejarig verblijf in Tanzania heb ik ervaren hoe complex de behandeling van ernstige aandoeningen kan verlopen. Als docent aan een huisartsopleiding zag ik hoe graag dokters patiënten aansporen om hun gezondheidsgedrag te veranderen en hoe moeilijk het kan zijn de boodschap zijn doel te laten bereiken. Dit alles maakte dat ik niet lang hoefde na te denken toen een aantal jonge bewoners mij vroeg of ik met hen mee wilde werken aan het opzetten van een nieuw project.

Voor dit project, dat ik in hoofdstuk 2 zal beschrijven, heb ik bij de organisatie HIVOS subsidie gekregen. Hiermee kon de groep hulpmiddelen als megafoon, groepskleding, fietsen om naar de dorpen te gaan kopen en zichzelf voorzien van eten en drinken tijdens een dag van uitvoering.

Ik heb me zowel een insider als outsider gevoeld (Schipper, 1999: 153). Het insider gevoel had te maken met het feit dat ik jaren in het dorp Kibara heb gewoond. Het was vooral de vertrouwde hartelijkheid van de bewoners en mijn aanspreektitel van ‘mama Bahati,‘mama Tumaini’ en ‘mama Amani’, Swahili namen van onze zonen, die me er thuis deed voelen. Ik was een outsider door mijn huidskleur en mijn afkomst uit een ander land. Mijn ‘outsider- gevoel’ had ook voordelen zo heb ik ervaren. De belangstelling, de behoefte de ander te begrijpen, de moeite die ik moest doen om zicht te krijgen op metaforen en straattaal, hebben mij gedwongen me te verplaatsen in een andere cultuur. Dit heeft mij persoonlijk verrijkt. Als buitenstaander heb ik vragen gesteld, die voor de performers niet makkelijk te beantwoorden waren, niet alleen vanwege het ongemak omdat het over seksuele zaken ging, maar ook omdat culturele zaken die vanzelfsprekend voor hen zijn moeilijk uit te leggen zijn. Een voorbeeld hiervan is dat er vaak gesproken wordt over ‘oude gebruiken’. Voor mij was niet duidelijk waar ze op doelden. De performers legden me uit dat ze verwijzen naar het erven van weduwen en het wassen van lijken. Het oude gebruik van het erven van weduwen, houdt in dat na het overlijden van de echtgenoot een bloedverwant van de man, meestal een broer van de man, de weduwe erft. Historisch was dit gebruik bedoeld om de weduwe en kinderen

een sociale zekerheid te bieden. De discussie over dit gebruik dat in Tanzania en meerdere landen in sub-Sahara Afrika voorkomt neemt toe onder meer omdat de kans op verspreiding van hiv/aids groter wordt (Mwenda, 2007; van Vossole. 2011). Het wassen van lijken, een ander oud gebruik, kan de kans op verspreiding van hiv/aids, zoals verderop in het proefschrift aan de orde komt, bevorderen.

Ik heb me niet met de inhoud van teksten, vormgeving van de theatervoorstellingen en organisatie van de groep bemoeid. Ik heb me als onafhankelijke observator opgesteld.

De performers van de projectgroep KIUKAKI hebben hun teksten op papier-behalve de toneelstukken- gezet en mij ter beschikking gesteld. Ik heb geprobeerd deze zodanig te vertalen dat hun eigen woorden zo veel mogelijk behouden bleven. Het vertalen van gedichten is een moeilijke opgave. Ik heb niet gestreefd om de vertalingen literaire allure te geven, mijn doel was om de connotatie van de woorden en de context te begrijpen. Voor de betekenis en vertaling van straattaalwoorden heb ik voortdurend met de rappers overlegd.

Ik ben me bewust van het feit dat in de antropologie de dichotomie tussen ‘traditioneel’ en ‘modern’, ‘westers’ en ‘niet-westers’ niet gewenst is. Ik heb geprobeerd deze woorden zoveel mogelijk te vermijden, maar ik heb ze toch gebruikt bij de verwijzing naar auteurs, die deze termen zelf gebruiken.

Over de medische termen en vragen heb ik met een arts overlegd. Uiteraard ben ik zelf verantwoordelijk voor de gegeven uitleg.

Waar gaat deze studie over?

In deze studie probeer ik te achterhalen hoe de bevolking in de omgeving van Kibara in Noord Tanzania de aidsepidemie ziet; welke denkbeelden ze hebben over de ziekte; wat hun gedachten zijn over de oorsprong van de ziekte; wat hun opvattingen zijn over het voorkomen en de behandeling van aids; te achterhalen welke aspecten van de ziekte ze graag zouden willen weten. Het taalgebruik in de communicatie over aids analyseer ik om achterliggende opvattingen op te sporen. De achterliggende gedachte voor mij is dat het belangrijk is eerst in kaart te brengen wat bestaande opvattingen zijn, welke kennis de bevolking heeft en welke behoefte aan kennis ze hebben, voordat efficiënt verdere voorlichting gegeven kan worden. De opvattingen over aids probeer ik in deze studie te achterhalen door teksten, toneel en post-performance discussies van de theatergroep, bestaande uit leden van de bevolking rondom Kibara, te onderzoeken.

Metaforische benamingen voor aids die in de omgeving gangbaar zijn, analyseer ik om meer zicht te krijgen op de denkbeelden over hiv/aids.

De theatergroep geeft voorstellingen gebaseerd op vragen die de bevolking heeft, en op gebeurtenissen rondom hiv/aids in de directe omgeving. De leden van de groep zijn zelf inwoners van dorpen als Kibara en zijn goed op de hoogte van wat er leeft bij de bevolking.

Ik hoop dat ik door dit onderzoek te doen ertoe heb bijgedragen orale cultuur te bewaren.